

neğine bağlanan ve ilâhî aşkın felsefesini yapan İbnü'l-Arabî olması gerektiği ileri sürülmüş, İbnü'l-Arabî ile Sühreverdi felsefeleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. 6. *Terre céleste et corps de résurrection: De l'Iran mazdeen à l'Iran shi'ite* (Paris 1961 [2. edisyonu: *Corps spirituel et terre céleste*, Paris 1979; İngilizcesi: *Spiritual Body and Celestial Earth*, trc. N. Pearson, Princeton 1977)). Bu eserde antik gnostisizmin ve batını yorumların sistematiği kurulmaya çalışılmış, Hristiyanlık'taki hacin sembolik yorumları ile İsmâilîlik'teki te'vil birleştirilerek aynı menşee irca edilmiştir. 7. *Histoire de la philosophie islamique* (Paris 1964; *Encyclopédie de la Pléiade* serisinden *Histoire de la philosophie* [I, 1048-1197, Paris 1969]). Corbin'in S. Hüseyin Nasr ve Osman Yahyâ'nın katkılarıyla hazırladığı eserde İslâm düşüncesi tarihinin başlangıcından İbn Rüşd'ün ölümüne kadar (595/1198) olan dönemi incelenmiştir. Müellif hazırlamayı planladığı II. cildin geniş bir özetini, *Encyclopédie de la Pléiade* serisinden çıkan *Histoire de la philosophie*'nin III. cildinde (s. 1067-1183) "La Philosophie islamique depuis la mort d'Avérreos jusqu'à nos jours" başlığıyla neşretmiştir (Paris 1974). *Histoire de la philosophie islamique*'in I. cildi Esedullah Mübeşşirî tarafından Farsça'ya (Tahran 1358 hş.), Nusayr Mürüvve ve Hasan Kâbisî tarafından Arapça'ya (Beyrut 1983), Hüseyin Hatemi tarafından da Türkçe'ye (İstanbul 1986) tercüme edilmiştir. 8. *En Islam iranien: Aspects spirituels et philosophiques* (I-II, Paris-Tahran 1971; III-IV, Paris-Tahran 1973). Dört ciltlik bir seriden oluşan eserde İran Şîr düşüncesiyle İsmâilî teosofisinin nasıl birleştiğini göstermeye çalışmıştır. İlk ciltte (Paris-Tahran 1971) On İki İmam Şîliği'ni konu edinen müellif, bu mezhebin inanç esaslarının Sünnî akideden ayrıldığı noktaları göstererek gnostik yorumlar yapar. Aynı yıl neşredilen II. cilt Sühreverdi ve İran İsrâkiliğine ayrılmış, III. cilt ise (Paris-Tahran 1973) Rûzbihân-ı Baklî, Haydar el-Âmülî, Ali İsfahânî ve Alâüddeve-i Simnânî gibi İranlı sûfilere tahsis edilmiştir. Aynı yıl yayımlanan IV. ciltte XVII. yüzyıl İsfahan okulu ile (Sadreddîn-i Şîrâzî, Mîr Dâmâd, Kâdî Saîd Kummî) XIX. yüzyıl Şeyhî (Şeyh Ahmed el-Ahsâî) okulu tanıtılmaktadır (Corbin'in çok sayıdaki makale ve metin neşirlerinin listesi için bk. *Mélanges offerts à Henri Corbin* [nşr. Seyyed Hossein Nasr], Tahran 1977, s. III-XXXII).

BİBLİYOGRAFYA:

Mélanges offerts à Henry Corbin (ed. Seyyed Hossein Nasr), Tahran 1977, s. III-XXXII, 1-102; Necîb el-Akîfî, *el-Müsteşrihün*, Kahire 1980, I, 318-320; *Cahiers de l'Herne-Henry Corbin* (ed. Ch. Jambet), Paris 1981; Bedevî, *Meusû'atü'l-müsteşrihîn*, s. 335-339; Muhsin Mahdi, *Orientalism and the Study of Islamic Philosophy*, Oxford 1990, s. 91-94; Y. Richard, "Henry Corbin", *Slr*, VIII (1979), s. 151-154; C. H. Fouchecour, "Henry Corbin", *JA*, sy. 3-4 (1979), s. 231-237; J. L. Vieillard-Baron, "Henry Corbin", *Etudes philosophiques*, Janvier-Mars, Paris 1980, s. 73-89; Dâryûş Şâyegân, "Seyr ü Sü-lûk-i Corbin ez Heidegger tâ Sühreverdi", *İrannâme*, VII/3, Tahran 1989, s. 461-492; VIII/4 (1989), s. 584-616.

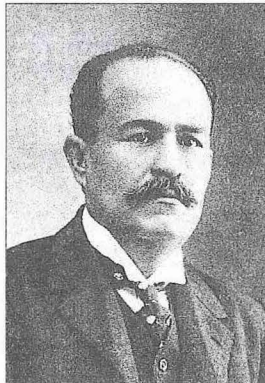
H. BEKİR KARLIĞA

CORCİ ZEYDÂN

(جرجی زیدان)

Corcî b. Habîb Zeydân
(1861-1914)Son devir Arap tarihçisi,
edip ve gazeteci.

14 Kasım 1861'de Beyrut'ta Ortodoks mezhebine mensup fakir bir hristiyan ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlyas Hürî, Şevvâm ve Muallim Zâhir medreselerinde gördüğü ilk tahsilinin ardından (1866-1872) küçük bir lokanta işle-ten babasının yanında çalışmaya başladı. Birkaç yıl sonra gece öğretimi yapan bir okula devam ederek kısa zamanda İngilizce'yi öğrendi. 1881'de Beyrut'taki Amerikan Protestan Koleji'ne (el-Medresetü'l-külliyeye) kaydoldu; fakat bir süre sonra meydana gelen boykota katıldığı için kolejden uzaklaştırıldı. Bu okuldaki tıp tahsilinden edindiği bilgiyle imtihan vererek eczacı diploması aldı. Daha sonra Kahire'ye giderek Kasrûl-aynî Tıp Medresesi'ne girdi; ancak bu tahsilin çok uzun olması ve içinde bulunduğu maddî imkânsızlıklar sebebiyle okulu bırakmaya mecbur kaldı ve kendisini edebiyat, tarih, dil konularına verdi. 1884'te ez-

Corcî
Zeydân

Zamân gazetesinde çalışmaya başladı. Aynı yıl Gordon Paşa'yı kurtarmak üzere Sudan'a gönderilen İngiliz kuvvetlerine tercüman olarak katıldı. 1885'te Beyrut'a dönünce el-Mecmau'l-ilmiyyü's-Şarkî'nin faal üyeliğine seçildi. Daha önce öğrendiği İngilizce, Latince, Fransızca ve Almanca'nın yanı sıra burada İbrânîce ve Süryanîce'yi de öğrendi. Bu sıralarda *el-Elfâzû'l-ʿArabiyye ve'l-felsefetü'l-luğaviyye* adlı ilk eserini yayımladı (Beyrut 1886). Son derece faal fakat istikrarsız bir kişi olan Corcî Zeydân 1886'da İngiltere, Fransa ve İsviçre'yi içine alan bir seyahate çıktı; buralardaki ilmî müesseseleri, müzeleri ve âlimleri ziyaret edip incelemelerde bulundu. Beyrut'ta Amerikan misyonerlerinden aldığı Batı kültürü ve metodunun yanı sıra bu seyahatte özellikle İngiltere'de Avrupa oryantalizmini yakından tanıma fırsatını buldu. Aynı yıl Mısır'a döndükten sonra 1888'in başlarına kadar *el-Muktefat* gazetesinde, ardından da iki yıl süreyle Rum Ortodoks cemaatine ait el-Medresetü'l-Ubeydiyye'de yöneticilik yaptı. 1892'de, hayatının sonuna kadar çalıştığı ve birçok makalesini yayımladığı *el-Hilâl* dergisini çıkarmaya başladı. Jön Türkler'i destekleyen siyasî tavrı sebebiyle Osmanlı topraklarına ancak Meşrutiyet'ten sonra girebilen Corcî Zeydân, bazı tartışmalara da konu olan Kahire Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliği görevinden alındıktan kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1914'te Kahire'de öldü.

Arap edebiyatında yeni akımın önemli şahsiyetlerinden biri ve iyi bir gazeteci olan Corcî Zeydân özellikle tarih, Sâmi dilleri ve mukayeseli dil bilimi konularında Batı metoduna uygun eserler vermiştir. Yazılarında şarkiyatçıların İslâm'a bakış açısının tesirleri açık bir şekilde görülür. Batıcı aydın yetiştirme merkezleri olan misyoner okullarından Amerikan Protestan Koleji'nde öğrenim görmüş bir kişi olarak Corcî Zeydân, kültürel bir uyanış sağlamak için Batı kültürünü Araplar'a aktarmayı amaçlamış, İslâm ve Arap tarihini şarkiyatçıların bakış açısıyla inceleyip tahlil etmeye çalışmıştır. İlk İslâm tarihçilerinin olayları sadece nakletmekle yetinip bunların altında yatan sebepleri araştırmadıklarını belirterek onları tenkit eden Zeydân'a göre bir milletin gerçek tarihi savaş ve fetihler tarihi değil kültür ve medeniyet tarihidir. Onun gayesi, geleneksel tarih kitaplarını gözden düşürmek, İslâm tarihini incelerken dini ikinci plana iterek

CORCİ ZEYDÂN

bilim ve uygarlığı öne çıkarmak olmuştur. Bu bakımdan İslâm kaynaklarını yetersiz bulmasına karşılık İslâm tarihçilerinin itibar etmedikleri İsrâiliyat'ı güvenilir bir kaynak saymıştır. Bu yaklaşımını Arap halkına aktarmak için eğitici romanlar da yazan Zeydân'ın din faktörünü dikkate almaması sebebiyle İslâm tarihini yanlış değerlendirdiği görülür. Ona göre din, sosyal uyumu sağlayan faktörlerden sadece biridir. Bu yüzden İslâm'ın uygarlık tarihine dair eserinde bile dinî tarihle değil dinî dayanışma ile ve Araplar'ın elde ettikleri kültürel ve ilmi başarıyla ilgilenmiştir. İslâm uygarlığının İran ve Bizans'tan alındığına dair görüşlere karşı çıkmakla birlikte şarkiyatçıların yaptığı gibi o da İslâm'ın temelinde yahudi ve hristiyan kültürünü aramıştır.

Bir hristiyan olarak modern toplumda ve tarihin yorumunda belirleyici faktörün bilim olması gerektiğini savunan Zeydân, Araplar arasında millî şuur ve kimlik için de dine değil ortak tarih, dil ve kültüre önem verdi. Ona göre Arap kimliğinin en büyük dayanağı Arapça'dır. Nitekim Araplar fethettikleri yerlere Arapça'yı götürmüşlerdir. Zeydân, Suriye-Mısır merkezli bir milliyetçilik üzerinde durur. Uygarlığın merkezi olan Mısır ile Suriye arasında tabii bir sınır mevcut olmayıp İslâm öncesinden beri her ikisi tek bir ülke halindedir. Kur'an'a da Arap dilini korumaya olan katkısı sebebiyle önem veren Zeydân'ın amacı Arapça ile birlikte İslâm kültürünün yükselmesi değildir. Asıl ulaşmak istediği Batı uygarlığı olup ona göre bu uygarlığa geçiş Arap kimliğine de zarar vermez. Böylece dine dayalı olmayan bir panarabizmin temelini atmış, fakat bunu siyasî bir programa dönüştürmemiştir. Osmanlı hâkimiyetinden yana olan Zeydân Meşrutiyet'i, İttihat ve Terakkî'yi desteklemiş, 1908'den sonra bu desteğini daha da arttırmıştır. Corcî Zeydân, Osmanlı Devleti'nin yıkılması halinde Avrupa etkisinin artacağından endişe ediyor, Meşrutiyet'in Batılılar'ın siyasî emellerine engel olacağını düşünüyordu. Osmanlılar'ın Türkleştirme politikalarının olmadığını, Araplar'ın kendi kültürlerini serbestçe yaşattıklarını belirten Zeydân, Araplar'ın Osmanlı Devleti'nde daha fazla siyasî hak talep etmelerine de karşı çıkmıştır.

Eserleri. Düzenli ve sağlam bir tahsil görmemesine rağmen ilme olan tutkusunu sebebiyle kendini yetiştiren Corcî Zey-

dân, *el-Hilâl*'de yirmi iki yıl boyunca yayımlanan sayısız makalesinden başka tarih, edebiyat, dil ve sosyal konular üzerine kırk civarında kitap yazmıştır. Başlıca eserleri şunlardır:

A) Tarih. 1. *Târîhu Mısr el-hadîş* (I-II, Kahire 1306/1889). Emîn b. Hasan el-Hulvânî el-Medenî tarafından *Nebşü'l-hezeyân min Târîhi Corcî Zeydân* (Leknev 1307) adlı bir risâle ile tenkit edilmiştir. Corcî Zeydân da buna cevap olarak *Reddün rennân 'alâ Nebşî'l-hezeyân* (Kahire 1309) adıyla bir eser kaleme almıştır. 2. *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî* (I-V, Kahire 1902-1906). Tarih alanındaki çalışmalarının en önemlilerinden biridir. Eser Zeki Mugâmir tarafından *Medeniyet-i İslâmiyye Târîhi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir (I-V, İstanbul 1328-1330). Bu esere dair Şiblî en-Nu'mânî'nin tenkidini (*el-Menâr*, XV/1, 1912, s. 58-67), Ahmed Ömer el-İskenderî'nin *Târîhu'l-'Arab kable'l-İslâm ve Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye*'ye, Luvis Şeyho'nun da *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye ve Tabakâtü'l-ümem*'e yaptığı tenkitlerle birlikte basılmıştır (*İntikâdü kütübi Corcî Zeydân*, Kahire 1330). 3. *Târîhu'l-'Arab kable'l-İslâm* (Kahire 1908). Bir önceki esere zeyil olarak kaleme alınan kitabın Hüseyin Münis tarafından notlar ve yeni kaynaklar ilâvesiyle yeni baskısı yapılmıştır. Ahmed Ömer el-İskenderî, *İntikâdü Kitâbi Târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm* adlı bir risâle ile eseri tenkit etmiştir (yk. bk.). 4. *Ensâbü'l-'Arabi'l-kudemâ* (Kahire, ts.). Araplar'da anaerkin (mâderşahî) aile yapısının ve totemizmin varlığına inananalara reddiye olarak yazılmıştır. 5. *Târîhu'l-Mâsûniyyeti'l-'âm* (Kahire 1889). Masonluk konusunda neşredilen ilk Arapça eserdir. 6. *Terâcîmü meşâhîri's-Şark* (I-II, Kahire 1902-1903, 1911). Zeydân'ın bu konudaki diğer eserleri de şunlardır: *et-Târîhu'l-'âm* (Beyrut 1890); *Târîhu İnciltere* (Kahire 1899); *Târîhu'l-Yûnân ve'r-Rûmân* (Kahire, ts.).

B) Dil ve Edebiyat. 1. *el-Elfâzû'l-'Arabiyye ve'l-felsefetü'l-luğaviyye* (Beyrut 1886). Karşılaştırmalı dil bilimi kurallarının Arapça'ya uygulamasına dair olan eserin ikinci baskısı *el-Felsefetü'l-luğaviyye ve'l-elfâzû'l-'Arabiyye* adıyla yapılmıştır (Kahire 1904). 2. *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-'Arabiyye* (I-IV, Kahire 1911). Bu eserde Arap edebiyatını başlangıcından itibaren bir bütün halinde ele almıştır. Dil konusunda ayrıca *el-Bulğa fi uşûli'l-luğa* (Kahire 1899) ve *Târîhu'l-luğa*

ti'l-'Arabiyye (Kahire 1904) adlı eserleri de vardır.

C) Sosyal Konular. 1. *Tabakâtü'l-ümem evi's-selâ'ilü'l-beşeriyye* (Kahire 1330/1912). Luvis Şeyho bu eseri tenkit etmiştir (yk. bk.). 2. *Muhtârât fî felsefetü'l-ictimâ' ve'l-'umrân* (I-III, Kahire 1921). *el-Hilâl* mecmuasında yayımlanmış makalelerinden seçmeleri ihtiva eder. Ayrıca *İlmü'l-firâseti'l-hadîş* (Beyrut 1876; Kahire 1901); *Muhtaşaru coğrâfiyyeti Mısr* (Kahire 1891) ve *'Acâ'ibü'l-halk* (Kahire 1331) bu konuda yazdığı eserlerdendir.

D) Tarihi Romanları. Corcî Zeydan bu romanları, yukarıda işaret edilen tarih anlayışı ve tarihe yaklaşımını Arap halkına aktarmak ve onları bu konuda aydınlatmak maksadıyla yazmıştır. Ancak Batı tesiri altındaki seçkin tabaka arasında büyük rağbet gören bu romanların önemli bir kısmının edebî değer taşıdığını söylemek güçtür. Fetiherin başlangıcından Memlûkler devrine kadar İslâm tarihinin ilk dönemleriyle XVIII ve XIX. yüzyıllarda geçen olayları konu alan bu romanların başlıcaları şunlardır: 1. *Fetâtü Gassân* (I-II, Kahire 1898-1903). Abdülhüseyin Mirzâ b. Müeyyidüddeve tarafından *Hânûm-i Şâmî* adıyla Farsça'ya (I-II, Tahran 1330), Ahmed Muhtar Büyükçınar ve Kerim Aytekin tarafından *Gassanlı Hind* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 1972). 2. *Armanosa el-Mısrıyye* (Kahire 1889). Abdülhüseyin Mirzâ tarafından *Armanos-ı Mısrî* (Tahran 1322), Mir Seyyid Ca'fer-i Gazbân tarafından da *Armanosa-i Mısrıyye* adlarıyla (Tahran, ts.) Farsça'ya tercüme edilmiştir. 3. *'Azrâ'ü Kureyş* (Kahire 1889). Kitabı Mir Mehmed Kerim el-Hâc Mir Cäferzâde Äzerî Türkçesi'ne (Bakü 1325/1908), Muhammed Alî-i Şirâzî Farsça'ya (Tahran 1337) çevirmiştir. Eseri Yûsuf Tabşî *el-Burhân fî intikâdi rivâyeti 'Azrâ'ü Kureyş* adlı kitabı ile (Kahire 1900) tenkit etmiştir. 4. *17 Ramazân* (Kahire 1900). Mir Mehmed Kerim tarafından Äzerî Türkçesi'ne tercüme edilmiştir (Bakü 1328/1910). 5. *Gâdetü Kerbelâ* (Kahire 1319/1901). Eseri Abdülhüseyin Mirzâ *'Arûs-ı Kerbelâ* adıyla Farsça'ya çevirmiştir (Tahran, ts.). 6. *el-Haccâc b. Yûsuf* (Kahire 1902). Aynı adla Farsça'ya tercüme edilmiştir (Tahran, ts.). 7. *Fethü'l-Endelûs* (Kahire 1904). İbrâhim Neşât tarafından *Feth-i Endelûs* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (Tahran 1323). 8. *Şarl ve 'Abdurrahmân* (Kahire 1904). Eseri Seyyid Abdürrahim Halhalî

(Tahran 1333) ve Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1338) aynı adla Farsça'ya tercüme etmişlerdir. 9. *Ebû Müslim el-Ĥorâsânî* (Kahire 1905). Zeki Mugâmir tarafından *Ebû Müslim-i Horâsânî* adıyla Türkçe'ye (İstanbul 1330), Habîbullah-ı Âmûzgâr (Tahran 1318), Rükneddin Hümayûn-ı Ferruh (Tahran 1323), Abdülhüseyin Mirzâ b. Müeyyidüddöve (Tahran 1333-1334) ve Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1339) tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. 10. *el-Abbâse* (Kahire 1906). Eseri Hasan Bedreddin Abbâse adıyla Türkçe'ye (İstanbul 1339 r./1342 h.), Mirzâ İbrâhîm-i Kumîni (Tahran, ts.), Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1332) ve Muhammed Takî-i Şerîatî-i Mezinânî (Meşhed 1334) Farsça'ya tercüme etmişlerdir. 11. *el-Emîn ve'l-Me'mûn* (Kahire 1907). Kitabı Abdülhamîd-i İsnak Hâverî (Tahran 1310), Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran, ts.) ve Ali Asgar-ı Hikmet (Tahran, ts.) *Emîn ü Me'mûn* adıyla Farsça'ya çevirmişlerdir. 12. *Arûsu Ferğâne* (Kahire 1908). Zeki Mugâmir tarafından *Cihan Hatun Fergana Güzeli* adıyla Türkçe'ye (İstanbul 1927), Emîr Kulî Emînî (İsfahan 1334) ile Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1954) tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir. 13. *Ahmed b. Tolun* (Kahire 1909). Mîr Seyyid Ca'fer-i Gazbân ile (Tahran 1328, 1339) Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1344) tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. 14. *Abdurrahmân en-Nâsir* (Kahire 1909). Emîr Kulî Emînî eseri Farsça'ya tercüme etmiştir (İsfahan 1311). 15. *el-İnkılâbü'l-Ösmânî* (Kahire 1911). Ali Abbas Müznib tarafından *Osmanlı İnkılâbı* adıyla Âzerî Türkçesi'ne (Bakü 1332), Ali Ekber-i Kavim (İstanbul 1329) ve Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1336, 1343) tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir. 16. *Şalâhuddîn ve makâ'idü'l-haşşâşîn* (Kahire 1913). Zeki Mugâmir tarafından *Selâhaddîn-i Eyyûbî ve İsmâilîler* (İstanbul 1927) adıyla Türkçe'ye, Muhammed Alî-i Şîrâzî (Tahran 1334), Müctebâ Mînovî tarafından *Şelâhaddîn-i Eyyûbî ve İsmâ'îliyan* adıyla Farsça'ya (Tahran 1304) çevrilmiştir. 17. *Şecere-tü'd-dür* (Kahire 1333/1914). Habîbullah-ı Âmûzgâr eseri *Melike-i İslâm* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir (Tahran 1298). 18. *el-Memlûkû's-şârid* (Kahire 1892). 19. *Esîrû'l-mütemehdî* (Kahire 1892; Farsça tercümesi, Tahran, ts.). 20. *Cihâdû'l-muhibbîn* (Kahire 1894; Farsça tercümesi, Tahran, ts.). 21. *İstibdâdû'l-memâlik* (Kahire 1896; Farsça tercümesi, Tahran, ts.). 22. *Fetâtû'l-Kayrevân* (Kahire 1331/1912).

BİBLİYOGRAFYA :

C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), IV, 645-647; Serkis, *Mu'cem*, I, 985-987; Zirikî, *el-A'âm* (Fethul-lah), II, 117; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 186-190; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, III, 125; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 167; Mârûn Abbûd, *Edebü'l-Ârab*, Beyrut 1960, s. 438; Hânâbâ, *Fihrist*, s. 4, 534, 605, 617, 645, 635, 815; Özege, *Katalog*, I, 386; Baron Carra de Vaux, *Müfekkiri'l-İslâm* (trc. Âdil Zuaytîr), Kahire 1979, I, 114-118; Enîs el-Makdisî, *el-Fünûn-ü'l-edebîyye ve a'âmühâ*, Beyrut 1980, s. 515-517; Muhammed Kürd Ali, *el-Mu'asîrûn*, Dimaşk 1401/1980, s. 143-147; a.mlf., "Between Ottoman Loyalty and Arab «Independence» Muhammad Kurd 'Ali, Görgei Zeydân and Şakib Arslân", *Quaderni di Studi Arabi*, sy. 5-6, Venezia 1986, s. 347-356; Nezir Abbûd, *Corcî Zeydân: Hayâtüh, a'mâlüh, mâkile fih*, Beyrut 1403/1983; Reşid Yusûf Atâullah, *Târîhu'l-âdâbi'l-Arabiyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, II, 393-394; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî târîhi'l-edebî'l-Ârabî*, Beyrut 1986, II, 191-195; Şiblî en-Nu'mânî, "Tenkit ve Takrîz" (trc. M. Akif), *SR*, VIII/189 (1328), s. 92, 131-132; VIII/193 (1328), s. 211-212; VIII/191 (1328), s. 171-172, VIII/195 (1328), s. 252; VIII/196 (1328), s. 272; VIII/198 (1328), s. 312; VIII/199 (1328), s. 332; IX/209 (1328), s. 19-20; X/259 (1329), s. 412; Cübrân Halîl Cübrân, "Corcî Zeydân", *el-Hilâl*, IV/23, Kahire 1915, s. 309-310; Muhammed Hüseyin Heykel, "Corcî Zeydân kemâ 'araftüh", a.e., X/47 (1939), s. 963-965; Muhammed Ferîd Vecdî, "Taḥiyye ve takdîr ilâ rûhi Corcî Zeydân", a.e., s. 966-967, 971; Abbâs Mahmûd el-Akkâd, "Corcî Zeydân el-müfekkîr", a.e., s. 968-971; Halîl Matrân, "Corcî Zeydân, er-recülül-hâk ve'l-âlimül-müceddid", a.e., s. 972-974; Abdülâzîz el-Bîşrî, "Corcî Zeydân", a.e., s. 975-976; Thomas Philipp, "Language, History and Arab National Consciousness in the Thought of Jurjî Zaidân (1861-1914)", *IJMES*, IV (1973), s. 3-22; Erika Pabst, "Çirğî Zaidân und der historische roman in der modernen Arabischen Literatur", *Hallesche Beiträge zur Orientalwissenschaft*, sy. 4, Halle 1982, s. 41-47; Donald Malcolm Reid, "Cairo University and the Orientalists", *IJMES*, XIX/1 (1987), s. 61-66; M. M. Badawî, "Gurğî Zaidân: His life and Thought (by Thomas Philipp)", *JAL*, XIV (1983), s. 98-100; Abdallah Cheikh Moussa, "L'écriture de soi dans les muḥakkirât de Gurğî Zaydân", *BEO*, XXXVII-XXXVIII (1988), s. 23-50; Ign. Kratschkovsky, "Circî Zeydân", *IA*, III, 194-195; Ronart, *CEAC*, s. 578; Pierre Cachia, "Zaydân, Jurcî", *DOL*, III, 199; Muhammed Abdül-ganî Hasan, "Târîhu âdâbi'l-luğatî'l-Arabiyye", *Tî*, IV, 809-824; *ABr*, VI, 157.

MUHARREM ÇELEBİ

COULSON, Noel James

(1928-1986)

İslâm hukuku alanındaki araştırmalarıyla tanınan İngiliz şarkiyatçısı.

18 Ağustos 1928'de Blackrod'da (Lancashire) doğdu. Wigan Grammar School'u bitirdikten sonra Keble College'e (Oxford) girdi. Burada klasik dillerle Doğu dillerin-

deki kabiliyeti sebebiyle dikkatleri üzerine çekti (1950). Kıbrıs ve Süveyş'te istihbarat subayı olarak tamamladığı askerlik görevinden sonra Oxford Üniversitesi'ne geri döndü (1952) ve meşhur şarkiyatçı Joseph Schacht'ın tavsiyesi üzerine İslâm hukuku bölümünde, Fas kütüphanelerinde mevcut hukukla ilgili el yazmaları üzerine yüksek lisans ve doktora çalışması yaptı. Schacht ile birlikte çalışırken ders vermesi için Sir N. Anderson tarafından Londra Üniversitesi'ndeki School of Oriental and African Studies'e (SOAS) davet edildi. Coulson burada İslâm hukuku dersleri okutmanı olarak görev aldı (1954). 1967 yılında Doğu ülkeleri hukuku bölümünün başkanlığına getirildi. Bu görevi hayatının sonuna kadar sürdüren Coulson bir süre hukuk fakültesi dekanlığı da yaptı. Bu arada genelde İslâm hukuku, özelde ise ticaret ve miras hukukunun modern topluma uygulanması imkânları ile ilgili araştırmalar yapmak için Ortadoğu gezilerine çıktı. Ayrıca Chicago, Harvard, Pennsylvania, California (Los Angeles), Utah ve mezun olduğu Keble College gibi diğer bazı üniversitelerde misafir profesör olarak dersler verdi; Nijerya'daki Ahmedü Bello Üniversitesi'nin yeni kurulan hukuk fakültesinde dekanlık yaptı (1965-1966). *Arab Law Quarterly* dergisinin yayın kuruluna ve Gray's Inn Barosu'na da üye olan (1966) Coulson 30 Ağustos 1986'da Haslemere'de (Surrey) öldü.

Eserleri. Hemen hemen tamamı İslâm hukuku sahasında olmak üzere otuza yakın kitabı, çeşitli ilmî dergilerle kolektif eserlerde araştırma yazıları ve bazı ansiklopedilerde maddeleri bulunan Coulson'un en önemli çalışmaları şunlardır: 1. *A History of Islamic Law* (Edinburg 1964). İslâm hukuk tarihiyle ilgili olan bu eser klasik ve modern birçok kaynaktan faydalanılarak hazırlanmış özet bir çalışmadır. İslâm hukukunun doğuşu, gelişme sürecinde teori ve pratik, çağdaş İslâm hukuku bölümlerinden meydana gelen eser Arapça ve Çince'ye tercüme edilmiştir. 2. *Conflicts and Tensions in Islamic Jurisprudence* (Chicago 1968). Chicago Üniversitesi'nin hukuk fakültesinde misafir profesör sıfatıyla verdiği altı dersin notlarından oluşan eser, İslâm hukuk sistemindeki bazı kavramları ele almakta ve akıl-nakil, birlik-çeşitlilik, istibdat - hürriyet, hayalcilik - gerçekçilik, hukuk - ahlâk, durağanlık - değişkenlik bölümlerinde meydana gelmektedir (bu iki eserdeki görüşlerinin ten-